

Lakivaliokunnalle

Lausunto

Asia: HE 220/2024 vp.; Hallituksen esitys eduskunnalle rikosuhrimaksusta annetun lain muuttamisesta

Rikosuhrimaksu otettiin käyttöön uudentyyppisenä rikokseen perustuvana maksuseuraamuksena vuonna 2016. Uhrimaksulla rahoitetaan rikosuhreille tarjottavia palveluita. Hallituksen esitys perustuu hallitusohjelmakirjaukseen. Rikosuhrimaksua esitetään tuntuvasti korotettavaksi. Korotustarvetta perustellaan inflaation ohella periaatteellisemmilla näkökohdilla. Rikosuhrin aseman parantaminen on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana noussut laajasti ymmärretyn kriminaalipolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi ja rikosuhrielle tarjottavat palvelut perustuvat nykyään osin myös EU-velvoitteisiin samoin kuin Istanbulin sopimukseen naiseen kohdistuvan väkivallan torjumisesta.

Vuoden 2001 EU:n puitepäättös korvattiin vuonna 2012 rikosuhridirektiivillä. Rikosuhripalveluita tuotetaan erityisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoiden taholta ja osin ne perustuvat julkisen palvelun velvoitteeseen. Kansainväliset velvoitteet ovat myös edelleen kehittymässä EU:n uusien direktiivien myötä. Erityisen merkittävä on NKV-direktiivi naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta. Myös EU:n uhridirektiivin velvoitteet ovat tuonnempana todennäköisesti laajenemassa.

Esitetyssä lainmuutoksessa on siis olennaisesti kyse maksujen korottamisesta. Korotukset ovat siinä määrin tuntuvia, että ne merkitsevät kasvavaa lisätaakkaa rikoksenteekijöiden maksettavaksi. Vastaavasti näin rikoksenteekijät kustantavat uhrien hyväksi tarjottavia tukipalveluita. Sinänsä perustelu on looginen ja ymmärrettävä. On oikeudenmukaista, että tällaisella mekanismilla rikoksenteekijät osallistuvat tämän palvelun rahoittamiseen, sillä muuten se kustannettaisiin yhteiskunnan varoilla. Mikä sitten on tarkasti oikea suhde palveluiden rahoittamisessa, on ehkä näkemyskysymys. Yhteiskunnalla on joka tapauksessa intressiä osallistua tähän rahoitukseen, ja kaikkein olennaisinta on, että riittävät palvelut olisivat uhrien saatavilla.

Julkisuudessa on ollut ainakin jonkinlaista huolta siitä, että valtiontalouden leikkaukset kohdistuvat myös tähän palvelutoimintaan. Täysin ongelmattomaa ei ole ajatella, että yhteiskunta voisi kokonaan vyöryttää tämän kustannusvastuun rikoksenteekijöille. Vaikka moni rikoksenteekijä maksaa hänelle määrätyn rikosuhrimaksun ja vielä useammilta se saadaan perityksi, luultavasti esimerkiksi maksettavaksi määrätty vahingonkorvaukset samoin monen kohdalla esimerkiksi tuomitut sakkorangaistukset sekä maksettavaksi määrätty vahingonkorvaukset yhdessä jo heikentävät tuntuvasti maksukykyä, jolloin rikosuhrimaksun suorittaminen kilpailee näiden muiden rangaistusten ja korvausvastuiden kanssa. Velkaantuminen voi heikentää motivaatiota irtaantua rikosten tekemisestä.

Rikoksenteekijöiden velkaantumisen vaikutusta rikollisuuteen on ainakin jonkin verran tutkittu, ja ainakin jonkinlainen yhteys on olemassa. Rikosuhrimaksu muodostuu kuitenkin varsin vähäisen osan

tästä velan kokonaisuudesta, joten en tältä kannalta näe estettä korottaa rikosuhrimaksua. Rikoksentekijöiden velkaantumisen merkityksestä rikollisuuteen ks. Mikko Aaltonen and Atte Oksanen and Janne Kivivuori, 'Debt Problems and Crime' (2016), 54 CRIMINOLOGY 307.

Hallituksen esityksessä on esitetty tietoja vastaavasta rikosuhrimaksusta eräissä muissa maissa. Vaikuttaa siltä, että Suomessa rikosuhrimaksun tasot ovat vielä esitetyn korotuksen jälkeenkin kohtuulliset. Rikosuhrimaksu säilyisi myös siinä suhteessa oikeasuhtaisena, että se ei olisi korkeampi kuin tuomittava sakkorangaistus.

Rikosuhrimaksujen tuotto vaihtelee monin tavoin. Rikollisuuden tasossa ja rikostuomioissa tapahtuu vaihtelua. Myös siinä, kuinka moni rikoksentekijä kykenee ja haluaa suorittaa rikosuhrimaksun, voi tapahtua muutoksia, jos esimerkiksi heikosti maksukykyisten rikoksentekijöiden osuus kasvaa. Jos rikollisuuskehitys on suotuisaa, samalla tarve rikosuhripalveluihin voisi parhaimmassa tapauksessa vähentyä.

Hallituksen esityksessä on käsitelty kysymystä, tulisiko rikosuhrimaksu sitoa indeksiin, jolloin ei olisi tarpeen määritellä lain tasolla maksun tarkkaan euromääräistä suuruista, vaan maksu riippuisi aidosti määritellyn indeksin muutoksista. Vaikka tämä ratkaisu olisi periaatteessa mahdollinen, pidän oikeampana sitä, että maksun suuruus määritellään lain tasolla euromääräisesti ja sitten joidenkin vuosien välein tarkastellaan kysymystä maksun tason päivittämisestä uudessa tilanteessa. On myös luontevaa, että maksu säilyy ”pyöristettynä”, jolloin kyse on ymmärrettävästä seuraamuksesta jonka käsittely on prosessin vaiheessa eri osapuolille helppoa ja vaivatonta. Tätä perustelee sekin, ettei ole mitään luonnostaan oikeaa tasoa maksulle, vaan sen tasoon ja kohtuullisuuden arviointiin vaikuttaa usea näkökohta. Näennäistarkkuus on silloin epäluontevaa. Hallituksen esityksessä on hyvin tunnistettu asian harkintaan vaikuttavia seikkoja.

Todellisuudessa tarve rikosuhripalveluihin on joka tapauksessa huomattava, ja hyvä palvelun laatu voi jopa lisätä palvelun kysyntää. Uhrien tukipalvelut myös varmistavat esimerkiksi rikosilmoituksen tekemistä, sillä yksin jäävä rikosuhri on usein neuvoton ja heikossa asemassa ja vaarassa suorastaan uhriutua lisää. On erittäin tärkeää, että rikosuhrien palvelujärjestelmää kehitetään ja ylläpidetään pitkäjänteisesti. Yhteiskunnan tulee varautua jatkossakin siihen, ettei rikosuhrimaksuista kertyvä tuotto yksin kata rikosuhrien tukipalveluiden tarjoamisen kustannuksia. On myös ehdottoman tärkeää, etteivät tukipalvelut ole maksullisia, vaan nimenomaan tarvitsijalleen maksuttomia.

Puollan esitetyn ehdotuksen hyväksymistä.

Helsingissä, 14.2.2025

Kimmo Nuotio,
rikosoikeuden professori
Helsingin yliopisto